

tuk, milyen sokba kerül ez az „egyszerűen”), hogy rávilágítson, az író teljes pályája során érdekelte sok minden, amit a kialakult, felismerhető stílusú, a klasszikusból visszaolvasott íróhoz kapcsolunk; például „nem a húszas években jelent meg először Sárszeg – a név maga sokkal korábban felbukkant a prózájában”. (147.) Így a *Pacsirta* és az *Aranysárkány* „főhőse” már hosszú évekkel azelőtt teret ad a cselekménynek, illetve részt vesz benne maga is.

„Esterházy Péter és Szegedy-Maszák Mihály emlékére” – szól a kötet ajánlása, és ez is érdekes és jellemző. Két olyan emberről van szó – az egyik író, a másik tanár –, aki mélyen

befolyásolta nemcsak Szilágyi Zsófia, hanem valamennyiünk irodalom- és ezen belül Kosztolányi-értését. Két olyan emberről, aki felszabadítóan hatott a passzívizálódó, bemevedő olvasatra. Két olyan emberről, aki a szemlélet révén a stílust is szabadabbá tette. Esterházy személyében olyanról, aki (gondoljunk csak az Ottlik-gobelinre) megmutatta, hogy a mestert ironikusan is lehet szeretni; Szegedy-Maszák személyében olyanról, aki megértette, hogy az irodalom mindennel összefügg, zenével, filozófiával, más írókkal és még az étellel is.

Szilágyi Zsófia jó tanítványuk volt, és most már Móricz mellett Kosztolányit is felrombolta.

SZELLEMI OTTHONKERESŐK ERDÉLYI ÉVSZÁZADA

**Kabán Annamária és Mózes Huba (szerk.):
*Honfoglaló, nagy írónemzedék. Az erdélyi Helikon
írói közösség megalakulásának 90. évfordulójáról
megemlékező miskolci tudományos konferencia
előadásai***

■ 1. Kevesen tudják ma már, hogy az európai távlatú erdélyiség jegyében fellépő *Tizenegyek* mozgalma mennyire meghatározónak bizonyult a kisebbségi létszükségletekkel számoló intézményteremtésben. Az 1923-as antológiának a Tamási Áron nevéhez fűződő terjesztési módszere adta például az ötletet az Erdélyi Szépművés Céh megszervezéséhez 1924-ben. Két évvel később a *Tizenegyekben* költőként szereplő s a marosvécsi kastélyt megöröklő Kemény János vált az erdélyi Helikon írói munkaközösség egybehívójává. Hogy aztán ez a munkaközösség 1928-ban elindítsa *Erdé-*

lyi Helikon címmel a maga irodalmi folyóiratát. Amerikai tartózkodása idején Tamási ugyan Jancsó Bélára bízta ezt a gondot, de a szegedi tudományegyetemről hazatérő esszéíró és irodalomteoretikust akkoriban egyre inkább a kisebbségi létkérdések társadalom- és művelődéspolitikai vetületei foglalkoztatták. Vagyis: az erdélyi magyar szellemi élet modellváltása. Mely felfogásában korántsem jelentette az irodalmi tudatszféra alábecsülését; ellenkezőleg: az önszervező kisebbségi társadalom valamennyi életfunkcióját „szemmel tartó” szintézisben kapta meg a maga semmi más-

sal nem pótolható, fel nem cserélhető szerepét.

Az Erdélyi Szépművés Céh, a Helikon írói közösség és az *Erdélyi Helikon* dokumentumait tartalmazó két-kötetes gyűjtemény előszavában Marosi Ildikó a hetvenes évek végén tárgyilagosan összegezte a folyóirat szerkesztésének alapelveit, amelyeknek – ha nem érvényesültek is mindenkor az Áprily, majd a Kuncz által képviselt szellemhez méltó következetességgel – elsődleges szerepük volt abban, hogy feledhetetlen világra nyíló ablaka lehessen ez az orgánus az akkori (és mai) kisebbségi magyarságnak. Tegyük hozzá rögtön: egy olyan korszakban, amelyik a kényszerű szellemi decentralizáció folytán sokkal inkább kedvezett a vidékies elzárkózásnak, a szemhatárszűkítő provincializmusnak – ahogy Áprily fogalmazott az *Erdélyi Helikon* indulásakor –, mint az egyetemesség igényét fenntartó világ- és művészetszemléletnek.

2. A Miskolcon élő Mózes Hubát úgy tartjuk számon, mint aki már kolozsvári életidejében is a Helikon-kutatások mikrofilológiai munkásaként szerzett magának kitüntető érdemeiket (lásd Gaal György: *Forrása rég fakadt...* Utunk, 1986. 11.) Miután 1993-ban docensi állásba került a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetében, feleségével, Kabán Annamáriával az észak-magyarországi Erdély-kultusz fő éltetőjévé vált. Bartókot, Kóst, Reményiket, Dsidát idéző konferenciákat szerveztek, megalapították a Dsida Akadémiát, mely évente díszokleveleket ad át. Műsoros esten emlékeztek meg az *Erdélyi Helikon* indulásának 80. évfordulójáról, legutóbb pedig a helikoni munkaközösség irodalomtörténeti jelentősége kapcsán szerveztek konferenciát, élénkítve azt az értékfeltáró és -értelmező munkát, amelyik szélesebb

alapokra igyekeznek helyezni a 20. század első fele sajátos arculatú erdélyi irodalmának megismerését és megismertetését.

A konferencia megkülönböztetett jelentőségét az is jelzi, hogy Roosz András, az MTA Miskolci Területi Bizottságának elnöke, a konferencia házigazdája és Kecskeméti Gábor akadémikus, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének, valamint a Miskolci Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének igazgatója köszöntötte a rendezvényt. Kecskeméti Gábor kiemelten szólt arról, hogy a regionalitás felvállalása korántsem jelentette a minőségi elv feladását, még háttérbe szorulását sem. A konferencián elhangzott és kötetbe foglalt előadások azt is egyértelművé tették, hogy a modernizációs törekvések meghonosításában az *Erdélyi Helikon* korántsem marasztalható el – például a *Nyugathoz* viszonyítva. Ehhez mindössze annak a felismerése szükségeltetett, hogy a 20. század első felében a magyar irodalom sem volt egycentrumú. Az *Erdélyi Helikon* pedig – mutatott rá előadásában Kecskeméti – „az egyik legjelentősebb alternatív modernizációs modellt mutatja meg ezek közül”.

Irodalom- és eszmetörténeti tanulságnak már ez sem kevés.

Mózes Huba ezúttal is kítűnő forrásismerőként excellál. Berde Máriát hívja segítségül, akinek – a Nagy Háború után eszmélkedő fiatal írónemzedék önszerveződésének idején (*Tizenegyek*, 1923) – a keszthelyi Helikon példája lebegett szeme előtt az erdélyi irodalmi csoportosulás megszervezését illetően, amikor „létük és önazonosság-tudatuk védelmé érdekében létrehozták a maguk helikoni társaságát.” (*Egy nem szokványos irodalmi társaság: az erdélyi Helikon Kárpát-medencei írók az önazonosság-tudat védelmében*)

Gróh Gáspár időfaggatása Tamási pályakezdése kapcsán hoz újdonsá-

gokat. Az irodalom- és művelődéstörténész kimutatja, hogy nem kell túlságosan komolyan vennünk az írónak azt a kijelentését, miszerint „kizárólag a székely virtus íratta volna meg velem” a *Keleti Újság* 1922-es pályázatára küldött elbeszélését, a székelyudvarhelyi gimnáziumi évek készítették elő számára az utat. Jele-sül idősebb Szemlér Ferenc, irodalomtanára, illetve az 1909 és 1913 között a Főreálban tanárkodó, irodalmi matinékat tartó és a *Nyugat*-ba lár-más cikkeket író Szabó Dezső. „Okkal feltételezhetjük – írja Gróh –, hogy Tamási először Szabó Dezső személyében találkozott országos hí-rű íróval – és ez kialakuló irodalom-képére is nagy hatással volt. Szabó Dezső hírneve pedig éppen akkor ju-tott tetőpontjára, amikor a háborús összeomlást és a román megszállást követő drámai időszakban Tamási a maga írói útját kereste. Ahogyan annyian, ő is olvasta *Az elsodort fa-lut*, de – éppen az író iránti korábbi figyelme okán – biztosra vehetjük, hogy nemcsak azt, hanem elbeszélés-köteteit is, majd az esztétikai elkép-zeléseit jelentősen befolyásoló *Cso-dálatos életet*, amely az első nagyszabású kísérlet a népmese regényné fejlesztésére...” (*A Nagy Háború és Tamási Áron novellái*)

Az sem mellékes, hogy Szabó Dezső egyenesen Párizsból hazatérve érkezett Udvarhelyre, a négy tanév során pedig még két alkalommal látogatott – Kuncz Aladár társaságában – a francia fővárosba. Jelentéses az is, hogy a francia internálótáborból szabaduló és 1923-ban Budapestről Kolozsvárra költöző Kuncz, miután át-vette az *Ellenzék* irodalmi-művészeti mellékletének szerkesztését, elsőként Tompa Lászlót keresi fel a Székely tá-madt vár tövében. A költő 1931-es visszaemlékezése szerint Kuncz leg-főbb célkitűzése az erdélyi irodalom java erőinek összefogása, az irodalom színvonalának emelése, a köziz-

lés fejlesztése volt. Milyennek látta „az idők szavának megfelelő” erdélyi irodalmat Kuncz Aladár? A kérdésre Boka László kereste a választ a mis-kolci konferencián. „Aktualizált tartal-mal megöltendő értéknek gondolta – olvasható az irodalomtörté-nész, az OSZK tudományos igazgató-ja okfejtésében –, nem valami öröktől fogva adotttnak. A kidolgozott tran-szilván szemléletben ez az erdélyiség persze valós történeti értékekkel és el-törölhetetlen múlttal rendelkezett, amibe kapaszkodni lehet, de közössé-gére – a közeljövőt tekintve – minden korábbinál nagyobb kihívások várnak, melyet tehát valós szellemi közösség-gé kell kovácsolni e nehéz időkben. Kuncz ebben vállalt mérhetetlenül fontos szerepet. Sokszor saját írói am-bícióit is háttérbe szorítva...” (*„A ne-kifeszült mentő-akarat”*. Kuncz és az Erdélyi Helikon)

Kuncz Aladár számvetéséből tud-juk, hogy az induló *Erdélyi Helikon* 1928-ban nem csupán ígéretet jelen-tett az akkori irodalmi életben: már megjelenése is nagy eredménynek számított, hiszen éppen a korábbi törekvések, irodalomteremtési kísér-letek tették szükségessé egy olyan fo-lyóirat életre keltését, amelynek „re-ménye lehet arra, hogy noha maga-sabb célokat tűz maga elé, mégis ál-landóan gyökeret tud majd verni”. Mint ismeretes, az Áprily, majd a Kuncz szerkesztésében rangos iro-dalmi fórummá váló *Erdélyi Helikon* első számától kezdve arra vállalko-zott, hogy az itteni életviszonyokkal számoló regionális törekvéseket szin-tézisbe hozza az európaiság maga-sabb szellemi igényével. „Erdélyből kell kiindulnunk – hangsúlyozta programadó tanulmányában Kuncz Aladár –, s egy szökkenéssel mind-járt olyan magaslatra kell emelked-nünk, amelyről nézve az erdélyi sors világprobléma lesz. Erdély a mi ha-zánk. Külsőre bizonyára szűk keret-nek látszik ez, de egyszerre kitágul,

ha ebből a keretből a kisebbségi szemlélet egész Európára kiömlő sugarai hatolnak elő.”

Márkus Béla ezt a kérdéskört járja körül. Kimutatja, hogy Kuncz az autonómia helyett következetesen regionalizmusról beszél. Szerkesztőként nagy figyelmet szentelt a regionális és nemzetiségi kultúráknak, kezdve a katalánokkal, a flamandokkal, a bretonokkal s folytatva a szászokkal, az írekkel, a szudétánemekkel és a zsidókkal, annak bizonyosságául, hogy az európai politikai és műveltségi életben jelentkező regionális tendenciák nem nemzetellenesek, hanem erősítik a nemzeti államok erőlszi egységét. Kuncz felfogásában ugyanis a regionalizmus tudatos vállalása az európaiság felé vezető utat jelentette. „Az erdélyi irodalmi szellem is természetszerűleg regionális, mert ha még történelmi hagyományai nem volnának is, akkor is mai helyzeténél, létfenntartási ösztönénél fogva ragaszkodni kell mindazokhoz a nyelvi, műveltségi, művészi és irodalmi sajátosságokhoz, amelyek [...] úgyszólván a pusztta létét is jelentik. De öngyilkosság volna regionalizmusunk, ha megfeledeznénk a nélkülözhetetlen európai távlatokról: ha irodalmi alkotásaiban nem az európaiságot biztosító színvonalat és műformát keresné, ha szem elől tévesztené a végső célt, amely a regionális eszmék és kultúrák szabad kicserélődési folyamatától új európai szintézist remél.” (Kuncz Aladár: *Erdély az én hazám*. Csendes beszélgetés Áprily Lajossal. Erdélyi Helikon, 1929. 9. 487–492.)

Jól példázza ezt Tamási Áronnak a tizedik helikoni találkozáson elmondott beszéde is. Lelkiismeret-ébresztő gondolatainak egyik sarkalatos tétele: az írók a helikoni határozatok ellenére elhanyagolták a népet. „Nem tartozom a reményvesztett lelkek közé – mondotta Tamási 1935. június 30-án Marosvécsen –, és mindig vallottam,

hogy sem a szellemet, sem a szellem alaktalan talaját: magát a népet, semmiféle népet, nem lehet kiirtani. Most azonban magunk között vagyunk, és bevallhatjuk: van egy mód, amely biztos a szellem és a nép kiirtására: ha ugyanis mi magunk közrejátsszunk ebben. [...] Ilyen percekben, mint a mostaniak, nem nehéz elúzni ezt a szörnyű kísértést. De a lélek felszabadulásának örömeiben az első pillantást rögtön a jövődbe kell vetnünk, és meg kell keresnünk azokat az utakat, amelyekre biztos haza tudunk jutni. Mert bár mindnyájan itthon vagyunk ezen a földön, a végleges és megnyugtató hazatalálást mégiscsak akkor fogjuk megtalálni, amikor erdélyi földünkkel és erdélyi népünkkel tökéletes közösségbe kerülünk. [...] Sorsunk, könyveink sorsa is az erkölcsi magatartásunkon nyugszik: áll vagy bukik. Ennek az erkölcsi magatartásnak pedig a mi életünkben három ismertetőjele van. Először: forduljunk egészen a nép felé, melynek sorsa, élete és küzdelme a mi egyetlen gazdánk. Másodszor: a szépirodalmi munkásságon kívül próbáljuk a szellemi működés minden más eszközével is felmérni ennek a népnek a sorsát. Harmadszor: alkalmazzunk mindig szigorú mértéket: erkölcsit, ha cselekedeteikről van szó, s az erkölcsi mellett a legnagyobb művészt, ha írásokkal állunk szemben.”

3. A hatvanas évek végén Pomogáts Béla maradandó érvényű Kunczmonográfiával lepte meg erdélyi íróbarátait, az Akadémiai Kiadónál 1983-ban napvilágot látott munkájára, *A transszilvánizmusra* máig gyakorta hivatkoznak. Miskolci előadásában a *Magyar irodalom Erdélyben (1918–1944)* szerzője az „erdélyi gondolat” érvényességéről beszélt, széles kitekintés alapján. Szántó György korai műveinek világát Szücs György művészettörténész hozta élménykö-

zelbe. A háromszor hazatérő, az irodalomszervező, az *Erdélyi történet* című trilógiát megteremtő Bánffy Miklós emlékezetét Cs. Nagy Ibolya idézte. A Dsida Jenő Baráti Kört húsz évvel ezelőtt Egerben életre keltő és azóta eredményesen működtető Lisztóczy László a kör névadója és Kós Károly barátságát állította reflektorfénybe. Minthogy stilisztikai tanul-

mányokban nem nagyon bővelkedünk, ezért is örülünk a kötetzáró tanulmányoknak (Kabán Annamária: *Őszi csodák*. Négy Reményik-vers szövegépítése; Sájter Laura: *Az ellentét jelentésképző ereje Bánffy Miklós A nagyúr című drámájában*), amelyek szervesen egészítik ki a konferencia tematikai spektrumát.

Cseke Péter

VERBUM CARO FACTUM

Geréb Zsolt: *Teológiai tanulmányok 2005–2016*

■ Geréb Zsolt professzor, újszövetségi biblikus tavaly megjelent tanulmánykötetét tartja kezében az olvasó. A borítólapon a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet dísztermének stukkódíszje látható, mely az élet és a feltámadás jelképe. Az itt szereplő aranybetűs felirat a Jn 1,14 vulgatabeli olvastata: *Verbum caro factum est*, vagyis: Az Ige testté lett. Sokatmondó ez a felirat, hisz ez a mondat az üdvtörténet döntő mozzanatát jelöli. Krisztus, az Ige, Isten Fia testet öltött, s ekkor megkezdődött a világ utolsó korszaka, amit eszkatonnak szoktunk nevezni. Az eszkaton Krisztus visszajövetelével ér véget, jut teljességre. S addig is a mindenkori jelen idő azért adatott, hogy az írott, a hirdetett és a jelszerű Igével éljünk. Idén, 2017-ben, amikor a reformáció 500. évfordulóját ünnepeljük, különösen fontos, hogy az írott igét, vagyis a Szentírást olvassuk, megértsük, tanítását hirdessük. Ezért vissza kell nyúlni a forrásokhoz (ad fontes), a biblia eredeti nyelveihez (héber, görög, arám), és emellett figyelembe kell venni azokat a történeti körülményeket, amelyek az egyes igeszakaszok vagy bibliai könyvek keletkeztek, hogy üzenetüket igazhirdetőként helyesen

fogalmazhassuk meg a ma embere számára.

Geréb Zsolt professzor *Teológiai tanulmányok* címet viselő kötete ebben kíván segítségünkre lenni. Célközönsége nemcsak az újszövetségi biblikateológia művelői, teológiai tanárok, diákok, lelkipásztorok, hanem bárki, akit a Biblia világa foglalkoztat. A szerző tizenöt biblikateológiai dolgozatot, majd néhány igetanulmányt közöl, s végül néhány újfent megjelent biblikus művet ismertet.

Az itt közölt írások a szerző tizenegy évi kutatómunkájának eredménye. *A Teológiai tanulmányok* elődje az *Újszövetségi tanulmányok* (1969–2004) címet viselő kötet, mely három és fél évtized szellemi termékét képezi. *A Teológiai tanulmányok* című kötet tartalmilag három fő részből áll: biblikus dolgozatok, igetanulmányok, recenziók.

A szerző munkájában tizenöt biblikus dolgozatot ad közre, melyek főbb témái: ekléziológia s ezen belül a gyülekezet vagy az egyház építésének mikéntje, a keresztyének újjászületése, reménysége (1Pt 1,3–9) és felelőssége (1Pt 2,11–17).

Szerzónk a thesszalónikai gyülekezethez írott levelek alapján fejti ki